
УДК 37.017:17(=161.2):929 Т. Шевченко

Марія Скаб
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ТАРАС ШЕВЧЕНКО — ДУХОВНИЙ ІДЕАЛ УКРАЇНЦІВ

У статті охарактеризовано Тараса Шевченка як духовний ідеал українців — глибоко віруючу людину, яка все життя намагалася жити за Божими заповідями, як ревного християнина, який дотримувався народних обрядів та звичаїв, як дуже добру, скромну та щирю людину, яка на ділі реалізувала Христову заповідь любові до ближнього, як справжнього патріота, який за свою Україну готовий віддати найдорожче, що є в людини, — душу.

Ключові слова: Тарас Шевченко, духовний ідеал, християнин, патріот, Україна.

The article describes Taras Shevchenko as a deeply religious man, who tried to live his whole life according to God's commandments, as a committed Christian, who followed folk rituals and customs, as a very kind, modest and sincere person, who implemented in practice Christ's commandment to love one another, as a real patriot, who was ready to give up his soul, the most precious thing a person has, for his Ukraine.

Keywords: Taras Shevchenko, spiritual ideal, Christian, patriot, Ukraine.

Praca przedstawia Tarasa Szewczenkę jako duchowy ideał Ukraińców — człowieka głęboko wierzącego, żyjącego przez całe życie zgodnie z przykazaniami Boga, jako prawdziwego chrześcijanina przestrzegającego zwyczajów i obrzędów ludowych, jako osobę nader skromną, dobrą i szczerą, jako prawdziwego patriotę, który gotów jest za swoją Ukrainę oddać to, co jest najdroższe dla człowieka — duszę.

Słowa-klucze: Taras Szewczenko, ideał duchowy, chrześcijanin, patriota, Ukraina.

«Немає такої в нас людини, що не шукала б відповіді в Шевченка на те, що її болить, що її мучить», — писав Василь Сімович 70 років тому [3, с. 73]. Ці слова актуальні й сьогодні. Кілька років тому до моїх рук потрапила книга дуже цікавого російського поета і мислителя Даниїла Андреева «Роза мира» [1], у якій автор на основі особистого духовного досвіду описує висоти трансцендентного світу і серед п'ятірки тих, хто завдяки своїй духовності досягнув надзвичайних висот, дійшов майже до рівня святих, називає Тараса Шевченка (до речі, схожі думки висловлювали Дмитр Методієв: «Шевченко є одна із найсвітліших постатей на землі»; Олександр Барвінський: «Шевченко — людина, що дійшла до найвищих ідей, до яких дійшло освічене Христовою наукою людство»). Природно, виникли питання: яким же був поет? яких принципів дотримувався в земному житті, щоб після фізичної кончини опинитися в отих високих світлих сферах?

Насамперед зауважимо, що Тарас Шевченко неодноразово з особливим почуттями відгукувався про релігійність як одну з благородних рис українського національного характеру, наголошував на ролі релігії як запоруки високої моральності людини. Те, що Шевченко був глибоко релігійною людиною, сьогодні уже не викликає сумнівів. Зараз про це можна прочитати не лише в діаспорних виданнях І. Огієнка, І. Стуса, Л. Білецького, але й у працях, виданих в Україні: наприклад, статті В. Шубравського, Д. Брилінського, книги Г. Грабовича, В. Пахаренка, Д. Чуба, В. Мокрого та інших авторів, зрештою навіть у деяких шкіль-

них підручниках без будь-яких обмежувальних уточнень уже пишуть про те, що Т. Шевченко був свідомим віруючим християнином, для якого Бог — непорушна святиня, щоденна молитва — органічна потреба духовного життя, а Біблія — наймудріша книга, джерело невичерпної наснаги. Щодо останньої, то Біблія була супутницею Шевченкового життя з дитинства до останніх днів, справляючи вплив на світогляд поета і його творчість не лише, як часто зауважують, як джерело сюжетів, мотивів, образів, а передусім як джерело духовних істин, де поет віднаходив близькі йому етичні норми та погляди на добро і зло, що допомагало йому жити в таких нелегких умовах. У листі до А. Г. та Н. Я. Родзянків поет пише: «Дочитываю Библию, а там... а там... опять начну» [7, V, с. 243]. Поет часто звертається до Бога, бо «на все Божа воля», «все од Бога, од Бога все». За підрахунками І. Огієнка (митрополита Іларіона), «коли зібрати докупи все, що становить істоту релігійного стилю “Кобзаря”, то все це складає біля 15% останнього» [2, с. 8–9].

Працюючи над проблемою концептуалізації сакральної сфери на матеріалі концепту «душа» [4], ми зауважували, що Т. Шевченко у своїх творах часто використовує лексему *душа*, особливо активно на позначення релігійного поняття, тобто в значенні «безсмертна нематеріальна основа в людині». Віра Шевченка в те, що душа й по смерті людини продовжує своє існування, знаходить відображення й у поемі «Кавказ», присвяченій уже покійному на час її написання Якову де Бальмену: «О друже мій добрий! друже незабутий! / Живою душею в Україні витай, / Літай з козаками понад берегами, / розриті могили в степу назирай» [7, I, с. 326].

Народна мораль дбала про чистоту душі, а тому герої Шевченка дуже бояться занести свою душу: «Любить його, моя сиза, / Серце не навчити. / Пішла б же я утопилась — / Жаль душу згубити» [7, I, с. 80]. Лише Україна, його славна Україна достойна того, щоб за продати за неї душу. Так Т. Шевченко висловлює свій патріотизм, свою надзвичайну любов до рідного краю, за який він може погубити навіть найдорожче, що є в людини: «Я так її, я так люблю / Мою Україну убогу, / Що проклену святого Бога, / За неї душу погублю» [7, II, с. 39].

До речі, лексема *душа* як релігійне поняття функціонує в Т. Шевченка переважно в україномовних творах і має багато спільного з використанням її у фольклорі. У цьому бачимо як відображення особистих уявлень та вражень поета про смерть (пригадаймо наймитування малого Тарасика в дяка, коли йому часто доводилося читати Псалтир над умерлими), так і відображення звичаїв та традицій українського народу, його релігійного світогляду, який він змалку увібрав у себе, виростаючи серед простого люду.

Будучи людиною богобоязливою, Т. Шевченко засобом заспокоєння душі вважає молитву. У «Щоденнику», написаному в Новопетровському укріпленні в останній рік ув'язнення, читаємо: «Отдыхая на камне, я смотрел на мрачную батарею, высоко рисовавшуюся на скале, и многое, многое вспомнил из моей прошлой невольнической жизни. В заключение поблагодарил всемогущего человека, даровавшего мне силу души и тела пройти этот мрачный, тернистый путь, не уязвив себя и не унизив в себе человеческого достоинства. Успокоив себя светлой молитвою, я побрел тихонько на огород» [7, V, с. 83].

Поет молиться не лише за себе, а й за земляків своїх, за Україну, за все людство, за опам'ятання ворогів. Він вірить, що молитва потрібна людині за її земного життя, потрібна вона християнській душі й після смерті тіла, і тому звертається до нас із проханням пом'янути його незлим тихим словом, молитися за прощення його гріхів.

Із щоденника й листів поета довідуємося, що читані в дитинстві, з веління вчителя, заупокійні молитви він відмовляв усе життя на вістку про смерть своїх найближчих. Упродовж усього життя Шевченко сповідався і причащався, про що свідчить лист до Варвари Репніної, написаний уже із заслання 28 лютого 1847 р.: «Тепер я говію, і сьогодні прийняв святі тайни, хотів би, щоб усе життя моє було так чисте, прекрасне, як сьогоднішній день» [7, V, с. 187].

Поет свято дотримувався релігійних обрядів, вважав неділю «святою», Різдво Христове і Великдень — найбільшими святами свого народу, а вчення Ісуса Христа — запорукою спасіння душі, самого ж Христа — «великомучеником святим, про роком». Жити, на думку Шевченка, треба так, щоб не гнівити Бога, потрібно боятися гріха, відвідувати «церкву святу», де «ніби з самим Богом розмовляють».

На святкуванні 200-річчя від дня народження Т. Шевченка на Майдані Незалежності в Києві українська письменниця Оксана Забужко дуже добре сказала, що всім своїм життям Шевченко засвідчив повне невизнання зла у всіх своїх виявах. Можливо, тому з'явилася думка, що власне сам Майдан, оця Революція Гідності, є найбільшим подарунком Тарасові Шевченкові до його ювілею. Однак попри свою активну позицію у боротьбі зі злом, Шевченко ніколи не мав у серці злоби, не любив людей злісних, був людиною душевною, доброю, завжди готовою подати руку допомоги. Його твори вчать жити по правді, бачити красу людини в її душевному благородстві й готовності робити іншим добро: «Добре жить / Тому, чия душа і дума / Добро навчилася любити» [7, II, с. 197].

У Шевченка ми на ділі бачимо реалізацію Христової заповіді любові до ближнього. Як зворушливо пише поет про солдатів у «Щоденнику»: «Солдаты — самое бедное, самое жалкое сословие в нашем православном отечестве. У него отнято все, чем только жизнь красна: семейство, родина, свобода, одним словом, — все» [7, V, с. 15]. Як зауважують деякі дослідники, наприклад, Д. Чуб, Шевченко був навіть занадто гуманний і на слабості дивився поблажливо, «стараючись навіть у бруді знайти хоч крупинку золота» [6, с. 27]. Але ж так і треба ставитися до людей! І. Стус цілком слушно писав: «Для сучасної людини, що втратила почуття зв'язку з метафізичною глибиною буття, може бути незрозумілим великодушність шевченківської людини, її байдужість до власного матеріального добробуту» [5, с. 69]. Шевченко успадкував ту високу духовність українського народу, про яку свідчив у свій час М. Лесков, а пізніше говорили І. Огієнко, С. Яремусь та інші. «Ничтожны материальные нужды в сравнении с нуждами души», — пише Шевченко в «Щоденнику» [7, V, с. 264].

Однією з позитивних рис стану душі людини, як визнає Біблія, є смиренність, скромність. Шевченко був надзвичайно скромним. У своїх листах поет, звертаючись до близьких людей і наділяючи їх найкращими рисами характеру, досить часто вживає словосполучення *велика душа*, як у листі до С. С. Гулака-Артемов-

ського: «Ну скажи по правді, чи єсть та великая душа на світі, окроме твоєї благородної душі, що згадала про мене в далекій неволі, та ще й 15 карбованців дала? Нема тепер таких великих душ на світі. Може, і були коли-небудь, та в ірїй полетіли» [7, V, с. 330]. Коли ж поет пише про себе, то вживає антонімічний вираз *мала душа*, який використовує лише стосовно себе самого. Із листа до Й. М. Бодянського: «Спасибі тобі ще раз за літописи, я їх уже напам'ять читаю. Оживає моя мала душа, читаючи їх!» [7, V, с. 304].

І ще про одну рису Т. Шевченка. Поет ніколи не знав половинчастості, роздвоєння, ніколи не любив штучності, нарочитості, ніколи не кривив душею, завжди залишався до безмежності щирим, безпосереднім. Недарма в його поезії одне із найбільш частотних слів є прикметник *щирий*: «Сини мої! орли мої! / Летіть в Україну, — / Хоч і лихо зустрінеться, / Та не на чужині. / Там найдеться душа щира, / Не дасть погібати» [7, I, с. 92]. *Щирий* в українській мові — синонім до *справжній*, наприклад, *щире золото* — *справжнє золото*. Отже, саме щирою повинна бути справжня душа.

Незважаючи на складні умови життя, поет не дає своїй душі змліти, не дозволяє свою душу охопити помсті, відчаю: «...забудем и простим темных мучителей наших, как простил милосердый человеколюбец своих жестоких распинателей» [7, V, с. 12]. Навіть вкрай важка десятирічна солдатчина не зламала його творчого духу, не змусили зректися своїх суспільно-політичних переконань, ні відступити від обраних раніше ідейно-художніх принципів. 20 червня 1857 р. в «Щоденнику» поет занотував: «Все это неисповедимое горе, все роды унижения и поругания прошли, как будто не касаясь меня. Малейшего следа не оставили по себе. Опыт, говорят, есть лучший наш учитель. Но горький опыт прошел мимо меня невидимкою. Мне кажется, что я точно тот же, что был и десять лет тому назад. Ни одна черта в моем внутреннем образе не изменилась. Хорошо ли это? Хорошо. По крайней мере, мне так кажется. И я от глубины души благодарю моего всемогущего создателя, что он не допустил ужасному опыту коснуться своим железными когтями моих убеждений, моих младенчески святых верований» [7, V, с. 25].

Шевченко ніколи не нарікав на свою долю, а навпаки, дякував Богові на всі випробування. У листі від 9 січня 1857 р. до А. Толстої Шевченко пише: «Теперь, и только теперь я вполне уверовал в слово: “Любя, наказую вы”. Теперь только молюся я и благодарю его за бесконечную любовь ко мне, за ниспосланное испытание. Оно очистило, исцелило мое бедное больное сердце. Оно отвело призму от глаз моих, сквозь которую я смотрел на людей и на самого себя. Оно научило меня, как любить врагов и ненавидящих нас. А этому не научит никакая школа, кроме тяжелой школы испытания и продолжительной беседы с самим собой. Я теперь чувствую себя если не совершенным, то, по крайней мере, безукоризненным христианином. Как золото из огня, как младенец из купели, я выхожу теперь из мрачного чистилища, чтобы начать новый благороднейший путь жизни. И это я называю истинным, настоящим счастьем» [7, V, с. 341]. За рік до смерті (1860) Шевченко пише вірш, що починається словами: «Не нарікаю я на Бога».

Український народ назвав Тараса Шевченка пророком, а пророк — «голос Бога для свого народу». Суголосну думку висловив сімдесят років тому і В. Сімович:

«Господь послав нам пророка благовістити любов та вчити святого розуму» [3, с. 30]. Що ж, порівняймо поетове ставлення до життя і наше. Разом із радянською системою у ХХ ст. до нас прийшла культура іншого гатунку, з іншими моральними цінностями. На щастя, все змінилося, і в кінці другого тисячоліття від Різдва Христового людство зрозуміло, що на шляху цивілізації розгубило дуже багато духовних цінностей, які допомагали тримати наш світ у рівновазі, і почало активно їх повертати. Наукове обґрунтування духовної суті людини, спроби реальних пошуків розуміння всезагальних космічних законів розвитку людства дають можливість подивитися на Шевченка по-новому, і, зокрема, як на зразок того, як треба любити світ, у якому живемо, як треба дякувати Богові за кожну мить свого життя, ні на кого не нарікати, а кожної миті наповнювати свої душі любов'ю, милосердям, прощенням для ближнього, працювати на те, щоб хоча б трохи наблизити себе до великого Шевченкового зразка людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Д. Роза мира / Даниил Андреев. — Петрозаводск : Карелия, 1994. — 295 с.
2. Митрополит Іларіон. Релігійність Т. Шевченка / Митрополит Іларіон. — Вінніпег : Накладом Видавничої комісії при Товаристві «Волинь», 1964.
3. Сімович В. Тарас Шевченко: його життя та творчість : до 130-річчя з дня народження Т. Шевченка / Василь Сімович. — Львів : Українське видавництво, 1941. — 88 с.
4. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери : монографія / М. В. Скаб ; Міністерство освіти і науки України, Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. — Чернівці : Рута, 2008. — 560 с.
5. Стус І., прот., докт. Релігійні мотиви у творчості Тараса Шевченка / Протоіерей доктор Іван Стус. — Едмонтон, Альберта, 1989.
6. Чуб Д. Живий Шевченко: Біографічні та літературознавчі оповіді / Д. Чуб. — К. : Веселка, 1994. — 142 с.
7. Шевченко Т. Твори у п'яти томах / Тарас Шевченко. — К. : Дніпро, 1971.